

Vem skapar nutida citat?

Många är de citat som felaktigt tillskrivs kända personer och stora tänkare. Önskan att förknippa fraser med välkända och etablerade personer har uppenbarligen attraherat många under lång tid. Det finns exempel ifrån såväl Bibeln som Josef Stalin. Inom den medicinska världen har många uttryck myntats, men vi vet inte alltid vem som först uttalade dem.

STEPHAN RÖSSNER
professor, överviktsenheten, Karolinska
Universitetssjukhuset Huddinge
(stephan.rossner@medhs.ki.se)

|| För många år sedan stötte jag på en bok med en oemotståndlig titel »They never said it« av Paul Boller Junior och John George [1]. Båda är professorer verksamma i USA. De har ägnat tid åt att vederlägga citat som vi gärna tillskriver vissa kända figurer, men där det vid närmare efterforskning visar sig att dessa faktiskt aldrig yttrat de berömda orden eller har felciterats. Först verkade boken som upplagd för en spännande recension, men vid genomläsning visade det sig inte vara så lätt att extrahera delar som är av intresse för oss svenskar.

Många av de falska citaten hänförde sig till personer som inte alls är kända i Sverige. Sådana felcitat från amerikanska politiker och filmstjärnor, som inte är etablerade namn hos oss, väcker ingen igenkännandets glädje. I boken finns dock en del citat som visar hur viktigt det är att gå till källorna.

Till och med från Bibeln finns det felcitat. Uttrycket »Gud hjälper den som hjälper sig själv« kommer från en grekisk fabel och inte som ofta anges ur Bibeln, och uttrycket »Högmod går före fall« är formulerat på ett helt annat sätt i Ordspråksboken.

Citat tillskrivs felaktigt stora tänkare

Varför har då citat på fel grunder tillvitats sina ovetande och oskyldiga upphovsmän? Det kan ha funnits politiska skäl, förhoppningen att hitta en lättköpt poäng, viljan att attribuera måttligt tänkvärda fraser till stora tänkare och ren stöld. Thomas Alva Edison tillskrivs citatet »Framtidens läkare kommer inte att ordinera läkemedel utan kommer att intressera sin patient för att sköta kroppen med kost och genom att förebygga sjukdom«. Detta lät ju tilltalande för den medicinska professionen och blev uppmärksammat framför allt av amerikanska kiropraktorer. Devisen finns på deras brevpapper och logoty-

per. Ingen har dock kunnat hitta källan hos den store uppfinnaren, men visst låter det bra.

Holmes, Stalin och Twain i samma båt

Sherlock Holmes tillskrivs det klassiska citatet »Elementärt, min käre Watson«, men ingenstans i Conan Doyles fyra romaner och 56 noveller om Sherlock Holmes och hans kollega, doktor John Watson, förekommer frasen. Den skapades i själva verket av skådespelaren Basil Rathbone, som spelade Watson i en serie Hollywoodfilmer och därigenom gjorde repliken världsberömd.

Till Josef Stalin hänförs ibland citatet »Man kan inte göra en omelett utan att knäcka ägg«. Uttrycket stämmer dessvärre självfallet väl överens med Stalins politiska metoder, men det var inte han som först sade det. Ordspråket, om det kan kallas så, har använts vid många tidigare tillfällen och finns belagt i ett tal av den amerikanske presidenten Taft. Vissa menar att uttalandet är ännu äldre och går tillbaka till Robespierre under 1790-talet, en epok under franska revolutionen där uttrycket mycket väl kunde ha varit passande.

Mark Twain, som ju i sig var en pseudonym för Samuel Clemens, tillskrivs många slagfärdiga citat. Vissa av dem är inte hans egna. »Att sluta röka är enkelt. Jag har gjort det hundratals gånger« finns ingenstans i Mark Twains samlade skrifter. Det välkända uttrycket »Det finns tre sorters lögn: lögn, förbannad lögn och statistik« är inte Mark Twains, utan hänförs till Benjamin Disraeli och har citerats av Mark Twain. Den rätt festliga sentensen »Wagners musik är bättre än den låter« kommer inte heller från Mark Twain, men citerades ofta av honom med godkännande av upphovsmannen, en humorist vid namn Bill Nye.

Skapare av vår tids citat

Var finns då dagens moderna citat? Vem skapar odödliga sentenser i den medicinska världen? Har våra akademiska lärare blivit så utslätade att det inte längre finns någon som skapar tänkvärda utta-

Professor Sven Ingvar från Lund. Bilden ur »Läkarhistorier« [2].

landen att återupprepas av kolleger, elever och eftervärlden? Från min studietid på 1960-talet minns jag fortfarande drastiska uttryck, vars autenticitet egentligen inte kan bevisas på annat sätt än att jag minns dem från föreläsningarna. Den legendariske Serafenprofessorn Gunnar Biörck tyckte vid något tillfälle att »Ironi är en konststart som är bortkastad på små barn, studenter och journalister«. Det är ganska kvickt och efter mitt förmenade också sant, men jag vet inte om det finns dokumenterat i skrift någonstans.

Kirurgprofessorn Jack Adams-Ray inpräntade många visdomsord i kandidaterna under sina föreläsningar. Han var faktiskt en av de relativt få professorer som av ren undervisningsglädje åtog sig en hel del av föreläsningarna på grundkursen, kanske därför att han på senare år inte var särskilt forskningsaktiv och inte heller opererade. Själv minns jag »Patienten har alltid rätt« och »Det är så enkelt att vara hygglig mot en patient« som kloka ord av en gammal lärare.

Min medicinprofessor Henrik Lagerlöf formulerade sig gärna drastiskt och provokativt. Hans uppfattningar om barnalstringens mekanismer var sannolikt inte särskilt välunderbyggda, men festligt formulerade. »Ett barn har de som inte kan få flera. Två barn har de som fick en av varje sort och sedan var

nöjda. Tre barn har de som först fick två av en sort och till sist äntligen ett av det andra könet. Fyra barn eller flera har alkoholister eller läkare.«

Professor Ingvar från Lund lär ha sagt att »En god avföring är den bästa huvudkudden«. Om det är han som dessutom har stått för uttrycket »Hellre fiber i magen än kli i stjärten« vet jag inte. Dessa är exempel på andra slagfärdiga uttryck, om vars autenticitet jag inte kan uttala mig, men som jag med en subklinisk släng av Gilles de la Tourettes syndrom gärna citerar och som alltid ger upphov till glada skratt under föreläsningar.

»Prostata är som ett upp- och nedvänt klot fast mindre«, lär vara ett vandringscitat utan säker upphovsman eller -kvinna.

Ett horribelt citat

Lite otäckare är ett citat som jag minns från den tid då jag som medicine kandidat ingick i den statliga utredning som blev grunden för den moderna specialistutbildningen under 1960-talets slut (SLUS). Som studiesekreterare vid Karolinska institutet var jag tillsammans med kollegan Urban Säwe ytterst väl insatt i grundutbildningens struktur över hela landet. Vi fick därför förtroendet att, till och med som medicine kandidater, vara med i utredningen. Vi gjorde studiebesök runt om i landet och hamnade i Uppsala, där professor Erik Ask-Upmark var på ett välvilligt humör när vi presenterade vårt förslag för honom. Ask-Upmarks reaktionära läggning och förutfattade meningar var väl kända se-

dan länge. Det finns mängder av historier sammanställda om hans militärläkar-karriär, hans briljans och originalitet men också bisarra fördomar. Att vara mörkhårig kvinna från Blekinge, »Sveriges fossa Douglasi«, var bland det allra värsta för en kvinnlig medicinare. När vi satt vid sammanträdesbordet för att lyssna på Ask-Upmarks reflektioner över läkarutbildningens framtida struktur sade han på fullt allvar att han för övrigt ansåg »att alla kvinnliga medicinar-studenter skulle infibuleras«. Vi var tvungna att gå hem och slå upp i Ace Renanders terminologi för att egentligen förstå vad han menade. En faraonisk omskärelse och hanteringen av underliv i Sudan hade inte varit förstasidesstoff i tidningarna under vår studietid. Så nog häpnade vi när vi till slut förstod att Ask-Upmark på fullt allvar menade att man skulle sy ihop könsorganen på de kvinnliga medicinarstudenterna. Till vad gagn, det fick vi aldrig veta.

Citat ifrån dagens läkarkår efterlyses

Kring läkaroriginal har det förut skapats många historier och anekdoter. Enköpingsdoktor var en sådan, Lappmarksdoktorn likaså. Men kommer det fram några nya, tankeväckande, fyndiga eller provokativa citat ifrån kåren? För många år sedan var SÄL (Samfundet äldre läkare), ett samfund för aktiva pensionärer, på Kreta på semesterresa. De fördrev tiden med att berätta läkarhistorier. Dessa sammanställdes i en bok, som sedermera publicerades [2]. Jag letade flera gånger i boken för att hitta utgångspunk-

ter för mina hälsningstal, till exempel som riksstämmans generalsekreterare, men konstaterade betryckt att för denna generation var vitsarna och citaten från gamla kolleger ofta obsoleta och inte sällan osmakliga skämt på patienters bekostnad.

Även om det fanns många vitsar där man häcklade kolleger eller gycklade med snorkiga doktorer, var vissa vitsar tyvärr sådana som handlade om okunliga och otvättade patienter. Vilka det naturligtvis var tacksamt att förlöjliga på ett sätt som minst av allt är i överensstämmelse med dagens mer patientcenterade vårdverksamhet.

Vem vet, det kanske går att skapa en ny bok som citerar dagens läkare? För närvarande är det mest journalgrodorna som speglar humorn i sjukvårdsapparat. Detta, i sin tur, är snarast betingat av det faktum att övertidsutmattade läkare dikterar sluddrigt i bullriga bakgrundsmiljöer och att trötta läkarsekreterare omtolkar diktamen efter bästa förmåga. Resultatet blir ofta löjeväckande. Oskyldigt, ibland humoristiskt, men egentligen mera uttryck för vårdens resursbrist och tillkortakommande än för sann humor.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Boller PF Jr, George J. They never said it. New York, Oxford: Oxford University Press; 1989.
2. Strandell B, redaktör. Läkarhistorier. Stockholm: Samfundet äldre läkare; 1983.